

Какъв е характера на Третия свят?

1. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА

„Третия свят” - разделението на човечеството на имащи и нямащи – беше оформен от фаталните взаимодействия между световния климат и световната икономика в края на деветнадесети век. Три вълни на суша, глад и болести опустошават селското стопанство в тропиците и северната част на Китай, когато мусоните не се появяват. Общият брой на човешките жертви не би могъл да бъде по-малко от 30 милиона. Петдесет милиона може да не е нереалистично.

Изследователите са открили отпечатъци на Ел Ниньо - Южна осцилация (ENSO) – широкообхватни трептения във въздушната маса и в температурата на Пасифика - които са довели до катастрофални изменения на климата и лоша реколта.

„Третия свят” е продукт на неравенство в доходите и разпределението на богатата – известното „трап на развитие” - които са се оформили най-решително през последната четвърт на деветнадесетия век, когато множество неевропейски селяни са били първоначално интегрирани в световната икономика¹.

Много съвременни политици описват „липсата” в деветнадесети век не само във връзка с лошо време , но също така и като натиск на Малтус - твърде много хора, твърде малко земя, твърде малко храна - обяснение, което съществува и до днес. Но обясненията на Малтус са не само погрешни в момента: те са имали принос за причинените смъртните случаи, които се появяват. Абсолютният недостиг на храна, освен може би в Етиопия през 1889г., никога не е бил проблем. Между живота и смъртта по време на тези засушавания са били новите стокови пазари и ценови спекулации, от една страна, и волята и капацитет на държавата за облекчаване на провала на реколтата, от друга.

Във Великобритания Литън разглежда, че високите цени, чрез стимулиране вноса и ограничаване на потреблението, са „естествените спасители на ситуацията”. Той е считал, че „не трябва да има намеса от никакъв вид от страна на Правителство с оглед намаляване на цените на хранителните продукти”, и осъжда „хуманитарната истерия”.

¹ Pomeranz, K., *The Great Divergence: China, Europe and the Making of the Modern World Economy*, Princeton, New Jersey, 2000.

Литън вероятно смята, че той е балансира бюджетите с живота, който вече е бил обречен или лишени от всяко цивилизовано качество. Мрачната доктрина на Томас Малтус, който е работил през почти целия си съзнателен живот в колежа на East India Company като нейния председател по политическата икономия. Основният принцип на теорията на Малтус, разработена в началото на деветнадесети век е, че броя на хората се удвоява на всеки 25 години, освен ако не е контролирано и по този начин той расте в геометрична прогресия (1, 2, 4, 8 и т.н.), докато производството на храни се увеличава просто аритметично (1, 2, 3, 4, 5 и т.н.), което означава, че населението винаги ще надхвърля предлагането на храни. По-бедните хора са били склонни да умрат първо в криза на съществуването, като подкрепяйки ги с пари или храна просто се насърчават да се оженят по-рано и да имат повече деца, което създава трудности за други сектори на обществото да купуват храна².

„Поликата на оскъдност на Малтус и неговите пагубни последици”, твърди историческия демограф Iga Klein, „са били наблюдавани най-печално в Майсур [в югозападната Индия]”, където британските власти по-късно признават, че една четвърт от населението е изчезнала³. Пестеливостта станала престъпна небрежност, тъй като главния комисар на Великобритания, в „страх да не изхарчи излишъка на Майсур”, отказва животоспасяваща разходи. След като бездействието му се превърнало в скандал, неговата работа се е превърнала в садистичен режим с наказване на гладуващите. „Той е изготвила поредица от напояващи и други проекти, повечето толкова далеч от гладуващите региони, че гладуващите жертви е трябвало да ходят на сто мили или повече до тях”⁴. Тези, които действително достигали лагерите ги застигали болести и смърт така, че мнозинството от бежанците бързо умирали⁵.

В средата на века, когато мирното време на глад изчезнало завинаги от Западна Европа, то се е увеличило унищожително в голяма част от колониалния свят. Въпреки самодоволните твърдения за животоспасяващите предимствата на парните транспортни средства и модерните зърнени пазари, милиони, особено в Британска Индия са починали в близост до железопътни линии или зърнени складове.

Под въпрос са не „земите на глада” застанали неподвижно в развитието на световната история, а съдбата на тропическото човечество през тези години 1870-

² Caldwell, J.C., “Malthus and the Less Developed World: The Pivotal Role of India”, *Population and Development Review* 24 (4), December 1998, с.675-696.

³ Klein, I., “When the Rains Failed: Famine, Relief, and Mortality in British India”, *The Indian Economic and Social History Review* 21:2, 1984, с.195.

⁴ Пак там

⁵ De Waal, A., *Famine That Kills: Darfur, Sudan, 1984-1985*, Oxford, 1989, с.32.

1914. Милиони са загинали, не извън модерната световната система, а в самия процес на насилствено интегриране в нейните икономически и политически структури. Те умират в златната ера на либералния капитализъм; мнозина са били убити от прилагането на утилитарните принципи на свободна търговия. Пътят към този „нов световен ред“, по този начин е послан от труповете на бедните. Например, до 1870г. селска Азия е не достатъчно интегрирана в световната икономика да изпраща или получава икономическите шокови вълни от другия край на света. През това десетилетие, обаче, метеорологичните и ценови сътресения са били свързани чрез посредничеството на международния пазар на зърно. Цената на пшеницата в Ливърпул и валежите в Мадрас са се превърнали в променливи в едно и също уравнение на човешкото оцеляване.

2. ТЕОРИЯ НА ЗАВИСИМОСТТА

Теорията на зависимостта (Dependency Theory), разработена в края на 1950г. под ръководството на директора на Организацията на Обединените Нации за Латинска Америка, Raul Prebisch. Prebisch и колегите му са обезпокоени от факта, че икономическият растеж в развитите индустриализирани държави непременно не води до растеж в по-бедните страни. Всъщност, техните проучвания предполагат, че икономическата дейност в по-богатите страни често води до сериозни икономически проблеми в по-бедните страни. Такава възможност не е прогнозирана неокласическата теория, която приема, че икономическият ръст е от полза за всички (20/20 Парето оптимално), дори ако доходите не са били винаги споределени поравно.

Първоначалното обяснение на Prebisch за явлението е много ясно: бедните страни изнася стоки от първа необходимост за богатите страни, които след това произвеждат продукти от тези стоки и ги продават обратно на по-бедните страни. „Добавената стойност“ от производство на използваем продукт винаги струва повече, отколкото първичните продукти, използвани за създаването на тези продукти. Ето защо, по-бедните страни никога няма печелят достатъчно от своя изнис, за да изплащат своя внос.

Решението на Prebisch е недвусмислено: по-бедните страни, следва да спазват програми на заместване на вноса, така че да не е необходимо да закупуват произвежданите продукти от по-богатите страни. По-бедните страни ще продължат да продават своите първични продукти на световния пазар, но техните валутни резерви

няма да бъдат използвани за закупуване на техните произвеждени продукти от чужбина.

Налице са основно три проблема, които правят подобна политика трудна за прилагане. Първият е, че вътрешните пазари на по-бедните страни не са достатъчно големи, за да реализират икономиките от мащаба, които се използват от по-богатите страни да поддържат ниски цени. Вторият въпрос се отнася до политическата воля на по-бедните страни за това доколко една трансформация в основен производител на първични продукти е възможна или желателна. Крайният проблем се върти около степента, до която по-бедните страни действително имат контрол на техните основни продукти, по-специално в областта на продажбата на тези продукти в чужбина. Тези проблеми пред политиката на заместване на вноса са довели други да мислят малко по-креативно и исторически в отношенията между богатите и бедните страни.

В този момент теорията на зависимостта се разглежда като възможен начин за обясняване на устойчивата бедност на по-бедните страни.

Зависимостта може да бъде определена като обяснение на икономическото развитие на една държава от гледна точка на външните влияния - политически, икономически и културни - на националните политики за развитие⁶. Theotonio Dos Santos подчертава историческото измерение на зависимостта в взаимоотношенията в следната дефиниция:

[Зависимост е] ... историческо състояние, което оформя определена структура на световната икономика, така че тя облагодетелства някои страни за сметка на други и ограничава възможности за развитие на подчинените икономики ... ситуация, в която икономиката на определена група от страни се обуславя от развитието и разширяването от друга икономика, на който тяхната се подчинява⁷.

Има три общи черти на тези определения, които споделят повечето теоретици.

Първо, зависимостта характеризира международната система като съставена от две групи от държави, разнообразно описани като доминиращи/зависими, централни/ в периферия или метрополитни/сателитни, а също като развити, развиващи се и от Третия свят. Доминиращите страни са напреднали индустриални нации в Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (OECD). Държавите, зависими са тези държави от Латинска Америка, Азия и Африка, които имат ниски

⁶ Osvaldo Sunkel, "National Development Policy and External Dependence in Latin America," *The Journal of Development Studies*, Vol. 6, no. 1, October 1969, с. 23

⁷ Theotonio Dos Santos, "The Structure of Dependence," in K.T. Fann and Donald C. Hodges, eds., *Readings in U.S. Imperialism*. Boston: Porter Sargent, 1971, с. 226